

વીર સંવત ૨૪૯૨, મહા વદ ૫, ગુરુવાર
તા. ૧૦-૨-૧૯૬૬, ગાથા ૧૭. પ્રવચન નંબર-૨૨

‘છ ઢાળા’ કી તીસરી ઢાલ હૈ, ઉસકી આખીર કી ૧૭વીં ગાથા હૈ. હે ન ?

મોક્ષમહલકી પરથમ સીઢી, યા વિન જ્ઞાન ચરિત્રા;
સમ્યક્તા ન લહે, સો દર્શન ધારો ભવ્ય પવિત્રા.
‘ઢૌલ’ સમજ સુન ચેત સયાને, કાલ વૃથા મત ખોવૈ;
યહ નરભવ ફિર મિલન કઠિન હૈં, જો સમ્યક્ નહિં હોવૈ.

ઉસકા અર્થ, ઉસકા અન્વયાર્થ હૈ ન ? દેખો ! ક્યા કહતે હૈં ? ‘(યહ સમ્યગ્દર્શન) (મોક્ષમહલ કી) મોક્ષરૂપી મહલ કી પ્રથમ સીઢી હૈ;...’ દેખો ! પહલી બાત યહ આઈ. સમ્યગ્દર્શન પહલી સીઢી તો યહ હૈ. આત્મા મેં અન્દર આનંદ શુદ્ધ પડા હૈ, વહ પૂર્ણ આનંદ કી પ્રાપ્તિ હોના ઉસકા નામ મોક્ષ હૈ. પૂર્ણ અતીન્દ્રિય આનંદ આત્મા મેં અંદર પડા હૈ, ઉસકી પર્યાય મેં-અવસ્થા મેં પૂર્ણ આનંદ પ્રાપ્ત હોના ઉસકા નામ મોક્ષ (હૈ). ઉસ મોક્ષ મહલ કી પ્રથમ સીઢી-સોપાન સમ્યગ્દર્શન હૈ. સમ્યગ્દર્શન બિના મોક્ષ કી શુરૂઆત ભી હોતી નહી. ક્યોંકિ મોક્ષમાર્ગ મેં પહલે તો સમ્યગ્દર્શન હૈ.

‘મોક્ષરૂપી મહલ કી પ્રથમ સીઢી હૈ; (યા બિન) ઇસ સમ્યગ્દર્શન કે બિના...’ સમ્યગ્દર્શન ક્યા (હૈ) ? વહ બાત ચલી હૈ, પહલે આ ગઈ હૈ. પરદ્રવ્ય સે ભિન્ન.. વહ આ ગયા હૈ ન ? પરદ્રવ્ય સે ભિન્ન આત્મા કી રુચિ ભલી હૈ. ભગવાનઆત્મા શરીર, કર્મ, પુણ્ય ઔર પાપ કા વિકારી ભાવ સે ભિન્ન અપના સ્વરૂપ શુદ્ધ આનંદકંદ હૈ, ઉસકી અંતર મેં દષ્ટિ હોના ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન કહને મેં આયા હૈ. સમજ મેં આયા ?

પરદ્રવ્ય સે ભિન્ન આત્મરુચિ. આત્મા અર્થાત્ જ્ઞાનાનંદ શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ આત્મા હૈ (ઉસકી) પરદ્રવ્ય સે ભિન્ન ઔર પુણ્ય-પાપ કા ભાવ જો આસ્રવ હોતા હૈ ઉસસે ભી ભિન્ન અપના આત્મા આનંદ ઔર જ્ઞાયકસ્વરૂપ હૈ, ઉસકા અંતર મેં ભાન હોકર

પ્રતીત હોના ઉસકા નામ પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન હૈ. ઇસ સમ્યગ્દર્શન બિના ઉસકા જ્ઞાન હો યા વર્તન આદિ હો વહ સબ મિથ્યા હૈ. યહ કહતે હૈં, દેખો ! ‘છ ઢાલા’ યહ તો સાદી હિન્દી ભાષા હૈ. ‘દૌલતરામ’ કૃત ‘છ ઢાલા’ હૈ. સમજ મેં આયા ?

‘ઇસ સમ્યગ્દર્શન બિના...’ અપના આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ હૈ, ઉસકા અંતર મેં અનુભવ હુએ બિના, ઉસકા સમ્યગ્દર્શન-અંતર મેં પ્રતીત હુએ બિના કોઈ ‘જ્ઞાન ઔર ચારિત્ર સચ્ચાઈ પ્રાપ્ત નહીં કરતે;...’ ચાહે જિતના પઢા હૌ પરંતુ સમ્યગ્દર્શન બિના વહ જ્ઞાન જ્ઞાન કહને મેં આતા નહીં. સમજ મેં આયા ? અનંતકાલ મેં યહ ક્યા ચીજ હૈ વહ ઉસને યથાર્થપને સુની નહીં. સર્વજ પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવ ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા ઉનકો જો એક સમય મેં ત્રીન કાલ ત્રીન લોક દેખને મેં આયે એસે કેવલી પરમાત્મા ને આત્મા કા સ્વરૂપ એસા દેખા કિ, પુણ્ય-પાપ કા વિકારી ભાવ હોતા હૈ ઉસસે ભિન્ન દેખા હૈ.

મુમુક્ષુ :- કિસકો ?

ઉત્તર :- આત્મા કો. પર કે આત્મા કો ભી (એસા દેખા હૈ). સમજ મેં આયા ? એસે આત્મા મેં... રાત કો સબ પ્રશ્ન ચલે થે ઉસકા અર્થ એક હી હૈ, ‘મૂદત્યમસ્સિદો ચલુ’ વહ બાત વિશેષ ચલેગી, લેકિન અભી નહીં. સમજ મેં આયા ? વહ જબ ચલેગી તબ ચલેગી. આત્મા જ્ઞાયકસ્વરૂપ હૈ ઉસકા જ્ઞાન હોના વહી સબ કા સાર હૈ. કમબદ્ધ કા, વ્યવસ્થિત પર્યાય હોના, સર્વજ ને દેખા એસા હોના, સબ કા એક હી લક્ષ ઔર એક હી સ્વરૂપ હૈ. સમજ મેં આયા ?

ચૈતન્ય ભગવાનઆત્મા ચૈતન્ય જ્ઞાયકસૂર્ય હૈ. જ્ઞાયકસૂર્ય આત્મા (હૈ), ઉસમેં શુભાશુભભાવ ઉઠતે હૈં, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, કામ, ક્રોધ કા ભાવ (હોતા હૈ) વહ ભી આસ્રવતત્ત્વ હૈ, વહ આત્મા મેં નહીં હૈ. સમજ મેં આયા ? વસ્તુસ્વભાવ મેં નહીં હૈ. એસા આત્મા કા અંતર મેં સ્વલક્ષ્ય કરકે ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવ કા રાગ સે રહિત હોકર, સ્વભાવ મેં એકત્વ હોકર અનુભવ મેં પ્રતીત કરની વહી અનંતકાલ મેં નહીં પ્રાપ્ત કી એસી સમ્યગ્દષ્ટિ હૈ. ઇસ સમ્યગ્દર્શન કે બિના ચાહે જિતના જ્ઞાન કરે, ચાહે જિતના વ્રત, તપ કરે.. તો કહતે હૈં કિ, ઇસકે બિના ‘જ્ઞાન ઔર ચારિત્ર (સમ્યક્તા) પ્રાપ્ત નહીં કરતે;...’ સચ્ચાઈપના ઉસે મિલતા નહીં, સચ્ચાઈ કી છાપ

ઉસે મિલતી નહીં.

મુમુક્ષુ :- ક્યોં નહીં મિલતી ?

ઉત્તર :- જૂઠા હૈ, પ્રતીત મેં તત્ત્વ હી જૂઠા હૈ. જો વસ્તુ જ્ઞાયક ચિદાનંદ હૈ ઉસકા તો ભાન હૈ નહીં, તો જ્ઞાન તો ઉસકા કરના હૈ. પર કા જ્ઞાન નહીં (કરના) હૈ. સમજ મેં આયા ? આત્મા મેં જ્ઞાન હૈ, આનંદ હૈ, શ્રદ્ધા હૈ, શાંતિ આદિ અનંત ગુણ હૈં. જબ ઉસકી પ્રતીતિ હુઈ તો જ્ઞાન જ્ઞાન કહને મેં આતા હૈ. ઔર ઉસકા ભાન હુઆ તો જ્ઞાન કે પશ્ચાત્ સ્વરૂપ મેં સ્થિરતા (હો), અંતર આનંદ મેં સ્થિર હો ઉસે ચારિત્ર કહતે હૈં. લેકિન સમ્યગ્દર્શન હી નહીં હૈ, ક્યા ચીજ હૈ ઉસકી હી ઉસે ખબર નહીં.

કહતે હૈં કિ, ‘ઇસ સમ્યગ્દર્શન કે બિના જ્ઞાન ઔર ચારિત્ર સચ્ચાઈ પ્રાપ્ત નહીં કરતે;...’ ઉસે સમ્યક્તા લાગૂ નહીં હોતી. સમ્યગ્જ્ઞાન ઔર સમ્યક્ચારિત્ર નહીં કહને મેં આતા હૈ. સમજ મેં આયા ? ક્યોંકિ મોક્ષમહલ કી પ્રથમ સીઢી હૈ. ઉસમેં કહા હૈ ન ? ઉસમેં લિખા હૈ, દેખો ! બડા મહલ હૈ ન ? મહલ હૈ, દેખો ! પહલે સમ્યગ્દર્શન હૈ, બાદ મેં સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ, બાદ મેં સમ્યક્ચારિત્ર હૈ. દેખો, હૈ ? મહલ મેં ચઢને કી સીઢી બનાઈ હૈ. સીઢી મેં પહલે સમ્યગ્દર્શન લિયા હૈ.

મુમુક્ષુ :- પુણ્ય ક્યોં નહીં લિયા હૈ ?

ઉત્તર :- પુણ્ય ક્યા હૈ, પુણ્ય તો વિકાર હૈ. સમજ મેં આયા ? પુણ્ય કી પ્રતીતિ, આત્મા કી પ્રતીતિ કરને સે પુણ્ય કા ભાવ મેરે મેં નહીં હૈ, ઐસી પ્રતીતિ આતી હૈ. પુણ્યતત્ત્વ ભિન્ન હૈ, નવ તત્ત્વ મેં પુણ્યતત્ત્વ ભિન્ન હૈ. આત્મતત્ત્વ ભિન્ન હૈ, બંધતત્ત્વ ભિન્ન હૈ, સંવર, નિર્જરા તત્ત્વ ભિન્ન હૈં. પહલી સીઢી યહ લી હૈ. થોડે છોટે અક્ષર હૈં. મહલ લિયા હૈ ન ? દેખો ના ! મોક્ષમહલ. મોક્ષમહલ કી પ્રથમ (સીઢી).

અંતર ભગવાનઆત્મા...! કમબદ્ધ મેં ભી વહ આતા હૈ. કમબદ્ધ કા જ્ઞાન કરનેવાલા કૌન ? આત્મા. આત્મા કા જ્ઞાન હુએ બિના કમબદ્ધ કા જ્ઞાન ઉસે યથાર્થ હોતા નહીં. દર્શન બિના જ્ઞાન યથાર્થ નહીં હોતા, ઐસા કહા. સમજ મેં આયા ?

મૂલ ચીજ કી ખબર નહીં ઔર અનાદિ સે ઐસે હી ચલતા હૈ. કહતે હૈં કિ, સમ્યક્ આત્મા કા અંતરબોધ બિના દયા, દાન કા વિકલ્પ જો રાગ આતા હૈ, વહ ભી પુણ્યબંધ કા કારણ હૈ. ઐસા સમ્યગ્દર્શન હો તો ભાન, જ્ઞાન હોતા હૈ, નહીં તો જ્ઞાન સચ્ચા હોતા નહીં. સમજ મેં આયા ?

‘હે ભવ્ય જીવો !’ દેખો ! અબ સ્વયં સંબોધન કરતે હૈં. ‘દૌલતરામજી’ સ્વયં અપને કો (સંબોધન કરતે હૈં). (હિન્દી મેં) પોતે નહીં બોલતે ? ‘દૌલતરામજી’ અપને કો સંબોધન કરતે હૈં ઔર દૂસરોં કો ભી સંબોધન કરતે હૈં. ‘હે ભવ્ય જીવો ! ઐસે પવિત્ર સમ્યગ્દર્શન કો ધારણ કરો...’ હૈ ? યહ તો સાદી હિન્દી ભાષા મેં હૈ. હિન્દી ભાષા (મેં) યહ ‘છ ઢાલા’ હૈ. ‘છ ઢાલા’ હૈ, સાધારણ હિન્દી ભાષા મેં હૈ, લેકિન ગાગર મેં સાગર ભર દિયા હૈ. સારે જૈનદર્શન કા સાર ગાગર મેં ભર દિયા હૈ.

કહતે હૈં કિ, ‘પવિત્ર સમ્યગ્દર્શન...’ પવિત્ર ક્યોં લિયા હૈ ? નિશ્ચય હૈ ઇસલિયે. વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શન હૈ વહ વિકલ્પ હૈ, રાગ હૈ. નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન હૈ વહાં વ્યવહાર હોતા હૈ. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કી શ્રદ્ધા, નવ તત્ત્વ કી ભેદવાલી શ્રદ્ધા હોતી હૈ લેકિન વહ રાગ હૈ. રાગ હૈ વહ વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શન હૈ, પવિત્ર સમ્યગ્દર્શન નહીં. પવિત્ર સમ્યગ્દર્શન તો ભગવાનઆત્મા, વિકલ્પ જો શુભ-અશુભરાગ હૈ ઉસસે હટકર સ્વયં કી અખંડ આનંદમય જ્ઞાયકમૂર્તિ હૈ ઉસકા અંતર મેં જ્ઞાન કરકે પ્રતીત કરની, અનુભવ મેં ભાસ હોકર પ્રતીત કરની ઉસકા નામ પવિત્ર સમ્યગ્દર્શન કહને મેં આતા હૈ.

ઇસલિયે લિયા હૈ, દેખો ! ‘હે ભવ્ય જીવો ! ઐસે...’ ઐસે અર્થાત્ ઉપર કહા ઐસે સમ્યગ્દર્શન કો. પરદ્રવ્ય સે ભિન્ન અપને સ્વરૂપ કા જ્ઞાન. ‘પવિત્ર સમ્યગ્દર્શન કો ધારણ કરો...’ સમજ મેં આયા ? ‘ધારણ કરો...’ અર્થાત્ તુમસે પ્રગટ હોતા હૈ. કર્મ સે, કર્મ નીકલે તો ધારણ હોતા હૈ ઔર ઉસકે પુરુષાર્થ બિના ધારણ હોતા હૈ, ઐસા નહીં. સમજ મેં આયા ?

પર્યાય વ્યવસ્થિત હૈ, સર્વજ્ઞ ને દેખી હૈ તો પુરુષાર્થ બિના વ્યવસ્થિત કા જ્ઞાન કિસને કિયા ? યહ આત્મા શુદ્ધ અખંડ જ્ઞાન હૈ ઐસા અંતરબોધ હુએ બિના પ્રતીત કહાં સે આયેગી ? ઔર પુરુષાર્થ બિના સ્વભાવ કા નિર્ણય કહાં સે હોગા ? પુરુષાર્થ સે હોતા હૈ, કર્મ સે નહીં. સમજ મેં આયા ?

કહતે હૈં કિ, ‘હે ભવ્ય જીવો ! ઐસે પવિત્ર સમ્યગ્દર્શન કો ધારણ કરો...’ અપને આપ હી પ્રગટ હોગા, જબ કાલલબ્ધિ આયેગી, ભગવાન ને દેખા હોગા તબ હોગા, ઐસા યહાં નહીં કહા હે.

મુમુક્ષુ :- દૂસરી જગહ પર કહા હે.

ઉત્તર :- દૂસરી જગહ પર દૂસરી બાત હે. વહાં કહા હે કિ, ઐસા આત્મા જબ તુમ્હારી દષ્ટિ મેં આયેગા તો ભગવાન ને ઐસા દેખા હે. તુમ્હારા પુરુષાર્થ સંયોગ સે, વિકાર સે હટકર અપને સ્વભાવ કે પુરુષાર્થ સે સ્વભાવ કા ભાન હુઆ તો ઉસી સમય મેં સમ્યગ્દર્શન પર્યાય હોનેવાલી થી, વહી ભાવ થા, વહી કર્મ કા અભાવ સમય મેં હે ઐસા ભગવાન ને દેખા હે. પરંતુ કરતા કૌન હે ? ભગવાન કરતે હૈં યા તુમ કરતે હો ? તુમ્હારે શ્રદ્ધાગુણ કી પર્યાય તુમ કરતે હો યા ભગવાન કરતે હૈં ? ભગવાન તો સર્વજ્ઞ હૈં, વે તો પર હૈં. ભગવાન (અન્ય કે) આત્મા કે કર્તા નહીં. જૈસે જગત કા કોઈ ઈશ્વરકર્તા નહીં હે, ઐસે આત્મા કે શ્રદ્ધાગુણ કી પર્યાય કે કર્તા ભગવાન નહીં હૈં. ભગવાન તો જાનનેવાલે હૈં. ઇસ કારણ સે કહતે હૈં, ભાઈ ! કર્તા હોકર તુમ ધારણ કરો, ઐસા કહતે હૈં. આહા..હા...! બહુત થોડે શબ્દોં મેં બહુત ભર દિયા હે. ‘દૌલતરામજી’ પંડિત. પહલે કે પંડિત ને બહુત અચ્છી બાત (કહી હે), ગાગર મેં સાગર ભર દિયા હે.

ભગવાનઆત્મા કી સમ્યક્ પ્રતીતિ, પવિત્રતા ધારણ કરો. દેખો ! યહાં સે પવિત્રતા શુરૂ હોતી હે. રાગ નહીં, પુણ્ય નહીં, વિકલ્પ નહીં, શુભભાવ નહીં. સમજ મેં આયા ? આહા..હા...! અબ કહતે હૈં, ઐસા પવિત્ર સમ્યગ્દર્શન તુમને અનંતકાલ મેં પ્રાપ્ત નહીં કિયા. ઉસકે બિના આતમજ્ઞાન બિન અનંત બૈર સબ બાતેં કી. સમજ મેં આયા ? ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ત્રૈવેયક ઉપજાયો, પર આતમજ્ઞાન બિન...’ વહ ભી ‘દૌલતરામજી’ કહતે હૈં, યહ ભી ‘દૌલતરામજી’ (કહતે હૈં). આગે આયેગા ન ? આગે. ઇસમેં આગે આયેગા. કહાં હે ? કૌન-સી (ગાથા) હે ? કૌન-સી (ગાથા કી) પંક્તિ હે ? જ્ઞાન મેં હોગી. ઇસ (ચૌથી) ઢાલ મેં હોગી. ચૌથી ? દેખો ! વહી (ગાથા) આવી. દેખો ! પાંચવીં (ગાથા) હે. દેખો ! ચૌથી ઢાલ, પાંચવાં શ્લોક. ઇસી મેં હે, દેખો ! તીસરી (ઢાલ કા) અંતિમ શ્લોક ચલ રહી હે, ઇસકે બાદ કી ચૌથી (ઢાલ). તીસરી

ઢાલ કા અંતિમ શ્લોક ચલ રહા હૈ ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન ચલેગા, ઉસકી યહ પંક્તિ હૈ. પાંચવીં હૈ, દેખો ! પાંચવીં.

‘કોટિ જન્મ તપ તપૈ, જ્ઞાન બિન કર્મ ઝરૈં જે;’ ૯૯ પન્ના હૈ. ‘કોટિ જન્મ તપ તપૈ, જ્ઞાન બિન કર્મ ઝરૈં જે;’ કોડ જન્મ તપ કરો, કોડ વર્ષ કે કરો ઔર કોડ ભવ કરો લેકિન આત્મા જ્ઞાન ચિદાનંદમૂર્તિ કા આનંદ કા સ્વાદ આયે બિના, કર્મ ઝરૈં (નહીં). ‘જ્ઞાનીકે છિનમેં ત્રિગુપ્તિ તેં સહજ ટરૈં તે.’ સમ્યગ્જ્ઞાની-આત્મજ્ઞાની અંતર આત્મા મેં વિકલ્પ સે રહિત હોકર અંતર ધ્યાન મેં અંતર્મુહૂર્ત રહેં તો ભી જો કોડ ભવ મેં કોડ વર્ષ તપ કરેં ઉસસે જો કર્મ ખિરતે હૈં, ઇસસે અનંતગુના કર્મ સમ્યગ્દષ્ટિ કો ઝરતે હૈં.

‘મુનિવ્રત ધાર અનન્તબાર ગ્રીવક ઉપજાયો; પૈ નિજ આતમજ્ઞાન બિના,...’ પૈ નિજ આતમજ્ઞાન’ પૈ નિજ આતમ, હાં ! ભગવાન કા જ્ઞાન ભગવાન કે પાસ હૈ. નિજ આત્મજ્ઞાન બિના ‘સુખ લેશ ન પાયો.’ યહ તો જ્ઞાન કા અધિકાર હૈ, યહ ચલ રહા હૈ વહ દર્શન કા અધિકાર હૈ. દર્શન કે બાદ જ્ઞાન અધિકાર મેં યહી જ્ઞાન લેંગે. જ્ઞાન યાની આત્મજ્ઞાન. દર્શન જૈસે આત્મા કા દર્શન, વૈસે જ્ઞાન ભી આત્મા જ્ઞાન, પર કે જ્ઞાન કી બાત યહાં નહીં હૈ. આત્મા કા જ્ઞાન હુએ બિના અનંત ભૈર મુનિવ્રત ધારણ ક્રિયા. ઉપર કહા ન ? ‘ગ્રીવક ઉપજાયો’ ઉત્તમ ગ્રૈવેયક હૈં વહાં જન્મ ધારણ ક્રિયા લેકિન આતમજ્ઞાન બિના સુખ લેશ (ન પાયો). એક સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન બિના આનંદ કે એક અંશ કા અનુભવ ઉસે હુઆ નહીં, ઉસકે બિના ઉસે ધર્મ હુઆ નહીં. સમજ મેં આયા ? વહ બાદ મેં કહૈંગે. યહ તો તીસરી (ઢાલ ચલ રહી હૈ).

‘હે સમઝદાર દૌલતરામ !’ સ્વયં અપને કો કહતે હૈં. ‘દૌલતરામજી’ અપને કે કહતે હૈં, દેખો ! હે ‘(સયાને)’ સયાને.. સયાને. ‘હે સમઝદાર દૌલતરામ ! (સુન-સુન)...’ સ્વયં કો કહતે હૈં, સુન ! ઔર દૂસરે કો ભી કહતે હૈં, સુન ! હે ‘દૌલતરામ’ ! યહ દૌલત, આત્મા કા આનંદરામ, અંતર મેં અંતર સંપદા (હૈ). અંતર અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત આનંદ શાંતિ આત્મા મેં પડી હૈ. ઐસી દૌલત કા રામ-આત્મા, આત્મારામ દૌલતરામ હૈ. હે દૌલતરામ ! સમઝદાર ‘દૌલતરામ’. ઐસી ભાષા લી હૈ. સયાને હો, ભૈયા ! તુમ તો સયાને આત્મા હો. વિકાર ઔર પર સે પ્રભુ !

વિવેક કરનેવાલે સમઝદાર હો, તુમ મૂઢ નહીં હો. તેરી ચીજ ઐસી હૈ, ઐસા કહતે હૈં. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? અરે...! પ્રભુ ! તુમ તો સયાને હો ના ! સમઝદાર હો ના ! તેરે આત્મા મેં આનંદ હૈ ઔર પુણ્ય-પાપ કા વિકાર દુઃખરૂપ હૈ, ઉસસે ભિન્ન ઐસે તુમ સમઝદાર હો. કહતે હૈં કિ, ‘દૌલતરામ’ સુન ! હમ તુમકો કહતે હૈં, આત્મા કો આત્મા કહતે હૈં, ઐસા યહાં કહતે હૈં. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

ભગવાનઆત્મા આત્મા કો સંબોધન કરતા હૈ. હે આત્મા ! તેરા સ્વરૂપ દેહ, વાણી, મન, કર્મ ઔર વિકાર સે ભિન્ન હૈ, ઐસા તુમ સમ્યગ્દર્શન ધારણ કરો, ઐસે તુમ સયાને હો, તુમ વિવેકી હો, તુમ સમજદાર હો, ઐસા આત્મા કો કહતે હૈં. સુન, સમજ. અંતર મેં સુન ઔર સમજ ઔર ચેત. ત્રીન શબ્દ લિયે હૈં. સુન, સમજ (ઔર) ચેત, ત્રીન શબ્દ લિયે હૈં. યહ તો હિન્દી ભાષા સાદી હૈ ના ? ક્યોં ? ભાઈ ! યહ માસ્ટરજી જૈસી સૂક્ષ્મ ભાષા નહીં હૈ.

કહતે હૈં કિ, હે પ્રભુ ! આત્મા સુન ! માત્ર સુન ઐસા નહીં, સમજ ઔર સાવધાન હોઓ. સમજ ઔર સાવધાન હોઓ. દેખા ! વહાં મોહ કા અભાવ દિખાતે હૈં. આહા...! તેરી ચીજ તેરે પાસ હૈ. હિરન કી નાભિ મેં કસ્તૂરી હૈ, ઢૂંઢતા હૈ બહાર. ઐસે ભગવાનઆત્મા મેં અંતર મેં આનંદ, શાંતિ આદિ જો સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ને પ્રકટ કિયા વહ સબ આત્મા મેં હૈં. સમજ મેં આયા ? કહતે હૈં કિ, હે સયાને ! સુન, સમજ, સાવધાન હો. ‘સમય કો વ્યર્થ ન ગંવા;...’ આહા..હા...! કાલ વૃથા મત ગંવા, ભગવાન ! અનંતકાલ મેં મુશ્કિલ સે સમય મિલા હૈ, અનંતકાલ કે પરિભ્રમણ મેં રખડતે-રખડતે મુશ્કિલ સે મનુષ્ય કા દેહ અલ્પકાલ કે લિયે મિલા હૈ. ઐસે કાલ મેં પ્રભુ! તુમ વ્યર્થ કાલ મત ગંવા, ઐસા આત્મા કો કહતે હૈં. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

સબ કો કહતે હૈં, અરે...! આત્મા ! અનાદિકાલ સે પ્રભુ ! તુમ રખડ રહે હો, ભગવાન ! ચાર ગતિ મેં ચૌરાસી (લાખ યોનિ કે) અવતાર મેં તુઝે મુશ્કિલ સે મનુષ્યદેહ મિલા. ઉસ મનુષ્યદેહ મેં સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવ ત્રિલોકનાથ જો આત્મા કહતે હૈં ઉસે સુન. આહા...! આત્મા કો સુન, ઐસા કહા. ભગવાનઆત્મા જ્ઞાન કા સૂર્ય આનંદમૂર્તિ હૈ, ઉસે તુ સમજ. ઉસમેં વિકાર હૈ નહીં, શરીર, કર્મ ઉસમેં હૈ નહીં.

ભગવાન ! તેરા સમજને કા કાલ હૈ. આહા..હા...! કિતના સંબોધન ક્રિયા હૈ ! ગૃહસ્થાશ્રમ મેં રહતે થે. ગૃહસ્થાશ્રમ મેં થે કે નહીં ? સ્ત્રી-પુત્ર સબ થે, હો, વે ઉનકે પાસ રહે, વે કહાં ઘૂસ ગયે હેં ? આત્મા મેં કહાં ઘૂસ ગયે હેં ? વે ઉનમેં હેં, દેહ દેહ મેં હૈ, સ્ત્રી સ્ત્રી મેં હૈ, પૈસા-પૈસા ધૂલ મેં હૈ, પૈસા ધૂલ ઔર ધૂલ મેં હૈ, આત્મા મેં કહાં ઘૂસ ગયા હૈ ? સમજ મેં આયા ? ગૃહસ્થાશ્રમ મેં કહતે હેં, ભાઈ ! ગૃહસ્થાશ્રમ પૈસાવાલે કો ઐસા કહતે હેં ? ધૂલ કહાં ઉસકી હૈ ? ધૂલ તો જડ કી હૈ. વહ તો મિટ્ટી હૈ, અજીવતત્ત્વ હૈ. અજીવ સે તેરી ચીજ તો ભિન્ન હૈ. અજીવ કી મમતા કરતા હૈ ઉસસે ભી તેરી ચીજ ભિન્ન હૈ. વહ બાત તો યહાં કહતે હેં, તુ એકબાર બાત સુન ! સમજ મેં આયા ?

ભગવાનઆત્મા અજીવતત્ત્વ સે તો તેરી ચીજ ભિન્ન હૈ ઔર અજીવ પર તૂ મમતા કરતા હૈ કિ, મેરા હૈ, મમતા કરતા હૈ ઉસ મમતા સે ભી તેરી ચીજ ભિન્ન હૈ. મમતા તો વિકાર હૈ, આસ્રવતત્ત્વ હૈ, આસ્રવતત્ત્વ જીવતત્ત્વ નહીં હોતા. સમજ મેં આયા ? ક્યા કરે ? ઐસે હી કાલ ગંવાતા હૈ. મૂઢપને અનંતકાલ ગંવાયા.

કહતે હેં કિ, હે સયાને ! સમય વ્યર્થ ન ગંવા. આહા..હા...! તેરે એક એક સમય કી કીમત હૈ, પ્રભુ ! અનંતકાલ મેં મહા કૌસ્તુભમણિ મિલના ભી સુલભ હૈ લેકિન ઐસા મનુષ્યદેહ, ઉસમેં ઐસા આત્મા કા ભાન કરને કા અવસર મહા મહા દુર્લભ હૈ. સમજ મેં આયા ? નવમી ગ્રૈવેયક અનંત બાર ગયા તો ભી ઉસને આત્મા કા જ્ઞાન ક્રિયા નહીં. જ્ઞાન કરને કા તેરા અવસર હૈ, ઐસા કહતે હેં. દેખો ! આ..હા...!

‘વ્યર્થ ન ગંવા;...’ ઐસા નહીં કહતે હેં કિ, અભી હમારી કાલલબ્ધિ પરિપક્વ નહીં હુઈ તો ક્યા કરેં ? એ..ઈ...! જબ કાલલબ્ધિ હોગી તબ પુરુષાર્થ હોગા. ભગવાને દેખા હોગા તબ હોગા, ઐસા નહીં કહતે હેં. સમજ મેં આયા ? ભગવાન ને દેખા ઐસા હોગા, ઐસા જિસને માના ઔર કાલલબ્ધિ હૈ ઉસકા જિસે જ્ઞાન હોતા હૈ ઉસે આત્મા મેં પુરુષાર્થ કરકે (નિર્ણય) હોતા હૈ. કાલ વ્યર્થ ન ગંવા, પ્રભુ ! કાલ વ્યર્થ ન ગંવા. આહા..હા...! આત્મા કો સમજને કા, પ્રતીત કરને કા, શ્રદ્ધા કરને કા તેરા કાલ હૈ. દેખો ! વહી કહતે હેં. તુજે ક્ષયોપશમ હૈ (પરંતુ) ક્ષયોપશમ કા જ્ઞાન તુમ પર કી ઓર લગાતે હો. તેરા ક્ષયોપશમ તો હૈ (લેકિન) પર મેં લગાતે

હો, વહ તેરા કાલ વ્યર્થ હો રહા હૈ. લગા... આત્મા મેં. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

‘સમય કો વ્યર્થ ન ગંવા;...’ ? ગજબ બાત કહી હૈ. કાલ કો નિરર્થક મત છોડ, સાર્થ કર દે. ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ તુમ હો ના ! સાવધાન હોકર અંતર મેં પ્રતીત કર, સાવધાન હોકર શ્રદ્ધા કર, કાલ કો વૃથા મત ગંવા. ‘(ક્યોંકિ)...’ ક્યોંકિ કહતે હૈં ના ? ‘યદિ સમ્યગ્દર્શન નહીં હુઆ...’ દેખો ! આત્મદર્શન-દેહ, વાણી, મન, કર્મ, ધૂલ સે ભિન્ન, પુણ્ય-પાપ કા વિકલ્પ જો દયા, દાન, કામ, ક્રોધ શુભાશુભભાવ આસ્રવ સે ભિન્ન, એસે આત્મા કા અંતર મેં સમ્યગ્દર્શન નહીં હુઓ તો તેરા પરિભ્રમણ નહીં મિટેગા. આહા...! ભાઈ !

ક્યા પરપદાર્થ તુજે કામ આતે હૈં ? ઔર પરપદાર્થ કો તુમ કામ આતે હો ? ક્યા પુણ્ય-પાપ કા વિકાર તેરે કામ આતે હૈં ? વહ તો વિકાર હૈ. ભગવાનઆત્મા અનંત અનંત શાંતરસ, આનંદકંઠ પ્રભુઆત્મા હૈ ઉસે કામ મેં લે, એસા કહતે હૈં. આહા..હા...! સમજ મેં આતા હૈ ? સમજ મેં આયા ? આ..હા...! યહ આપકે લિયે હિન્દી ચલતી હૈ, નહીં તો ગુજરાતી મેં ચલતા થા. હમેં બહુત હિન્દી નહીં આતી હૈ, સાધારણ-સાધારણ ચલતી હૈ. સમજ મેં આયા ?

ભગવાન ! યહાં તો આત્મા કો ભગવાન કહકર હી બુલાતે હૈં. ‘સમયસાર’ મેં ‘આસ્રવ અધિકાર’ મેં ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ મહારાજ દિગંબર સંત દો હજાર વર્ષ પહલે જંગલ મેં રહનેવાલે (થે), ઉનકે બાદ ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ હુએ. આજસે નૌસે વર્ષ પહલે (હુએ). ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ કે બાદ ૧૧૦૦ વર્ષ બાદ હુએ. જંગલ મેં રહનેવાલે આત્મધ્યાન મેં, આનંદ મેં મસ્ત ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ દિગંબર મુનિ ઉન્હોંને તાડપત્ર પર ટીકા લીખી. વે કહતે હૈં કિ, અરે...! ભગવાનઆત્મા ! એસા કહતે હૈં. ‘આસ્રવ અધિકાર’ કી ૭૨ ગાથા હૈ ન ? હે ભગવાનઆત્મા ! આ..હા..હા...! જૈસે માતા બાલક કો જુલે મેં જુલાતી હો તબ માતા કહતી હૈ, સયાના હૈ, મેરા બેટા હોશિયાર હૈ. વૈસે આચાર્યદેવ આત્મા કો કહતે હૈં. દિગંબર મુનિ વનવાસ મેં રહનેવાલે ૮૦૦ વર્ષ પહલે ટીકા બનાઈ. કહતે હૈં કિ, અરે...! ભગવાનઆત્મા ! પુણ્ય-પાપ કા વિકાર તો પ્રભુ આસ્રવ હૈ ના ! વહ તો દુઃખદાયક હૈ ના ! વહ તો અશુચિ હૈ ના ! વહ તો જડ હૈ ના ! તુમ તો ચૈતન્ય હો ના ! તુમ તો આનંદ હો ના ! તુમ તો વિકાર સે

રહિત ચેતન હો ના ! આહા..હા...! એસા સંબોધન કરકે જગાતે હેં. ઉસકી માતા ગાના ગાકર ઝુલે મેં સુલાતી હે. યહાં ભગવાનઆત્મા કો આચાર્ય, સંતોં, જ્ઞાનિયોં જગાતે હેં, જાગ...! તુમ કૌન હો ? સમજ મેં આયા ?

અરે...! સમ્યગ્દર્શન, એસા ભાન... ‘શ્રેણિક રાજા’. ઇસમેં આ ગયા થા, કલ નહીં લિયા થા. પહલે સાતવી નરક કા આયુષ્ય બાંધા થા. ૮૨ વે પન્ને પર નીચે હે. ‘જિસ પ્રકાર શ્રેણિક રાજા સાતવેં નરક કી આયુ કા બંધ કરકે ફિર સમ્યક્ત્વ કો પ્રાપ્ત હુએ થે,...’ ‘શ્રેણિક’ રાજા, હજારો રાનિયાં થી, રાજપાટ બડા થા. મહા સુંદર શરીર થી, ‘ચેલના’ જૈસી ધર્મી રાની થી. એસે જીવ કો સમ્યગ્દર્શન, આત્મા કા ભાન હુઆ. ભગવાન તીર્થંકરદેવ ત્રિલોકનાથ ‘મહાવીર’ ભગવાન કે સમવસરણ મેં ક્ષાયિક સમકિત હુઆ. કહતે હેં કિ, પહલે સાતવેં નરક કા આયુષ્ય બંધ ગયા થા. મિથ્યાદષ્ટિ મેં મુનિ કી અશાતના કી થી. બાદ મેં આત્મા કા ભાન (હુઆ કિ), આત્મા અખંડ આનંદ જ્ઞાતા-દષ્ટા (સ્વરૂપ હે). વહ રાગ, વિકલ્પ ઉઠતા હે ઉસકા ભી કરનેવાલા નહીં. આત્મા મેં ઉસકા સંબંધ હે હી નહીં. એસા ક્ષાયિક સમકિત હુઆ તો ભી ‘ઉન્હેં નરક મેં તો જાના હી પડા થા કિન્તુ આયુ સાતવેં નરક સે ઘટક પહલે નરક કી હી રહી.’ પહલી નરક કી રહ ગઈ. સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કિયા તો પહલે જો સાત નરક કા આયુષ્ય બંધા થા ઉસે તોડકર પહલી નરક મેં જાના પડા. ચૌરાસી હજાર વર્ષ કી સ્થિતિ મેં અભી પહલી નરક મેં હે.

નીચે સાત નરક હે ના ? સાત નરક હે. ઉસમેં પહલી નરક મેં (ગયે હેં). ભગવાન કે પાસ ઉન્હોં ને ક્ષાયિક સમકિત પાયા થા. ‘શ્રેણિક’ રાજા. ત્યાગ નહીં કિયા થા, વ્રતાદિ નહીં થે, આત્મભાન હુઆ. સમ્યગ્દર્શન જો અનંતકાલ મેં પ્રાપ્ત નહીં કિયા એસા પ્રાપ્ત કિયા. ગૃહસ્થાશ્રમ મેં રાજપાટ મેં રહનેપર ભી આત્મા કા અંતર અનુભવ હોને સે સાતવી નરક કા આયુષ્ય જો પહલે મિથ્યાદષ્ટિ મેં બંધા થા, (ઉસે) તોડકર પહલી નરક મેં ચૌરાસી હજાર (વર્ષ કા રહ ગયા). ગતિ નહીં ફિરતી, સ્થિતિ (ફિર ગઈ). સમજ મેં આયા ? લડ્ડુ બનાયા હો, ચુરમા કા લડ્ડુ. જો બન ગયા ઉસમેં સે ગુડ, આટા નિકાલકર દૂસરા પકવાન નહીં હોતા, વહ તો ઉસે ખાના હી પડેગા. થોડે સમય એસા હી રહેગા તો ઘી, ગુડ સૂક જાયેગા, લેકિન ઉસમેં સે ઘી નિકાલકર

પૂડી બનાયે એસા નહીં બનતા. ઉસી પ્રકાર એકબાર ગતિ કા આયુષ્ય બંધ ગયા તો ગતિ નહીં ફિરતી, લેકિન આત્મા કે ભાન દ્વારા સ્થિતિ લંબી થી ઉસે તોડ દી. પહલી નરક મેં ચૌરાસી હજાર વર્ષ કી સ્થિતિ મેં હૈ, પરંતુ સમ્યગ્દર્શન હૈ.

સજ્જાય આતી હૈ. કિસમેં આતા હૈ ? ‘બાહિર નારકી કૃત દુઃખ ભોગત, અંતર સુખ કી ગટાગટી’ સર હુકમીચંદ યહાં પહલીબાર આયે થે તબ યહ બોલે થે. શેઠ આયે થે ના ? વે પહલે બોલે થે. ક્યા ? ‘બાહિર નારકી કૃત દુઃખ ભોગત, અંતર સુખ કી ગટાગટી’ સમ્યગ્દર્શન હૈ તો નરક મેં નારકી હોનેપર ભી (સુખ ભોગતે હૈં). સમ્યગ્દર્શન ક્યા ચીજ હૈ ઉસકી દુનિયા કો ખબર નહીં. ‘શ્રેણિક’ રાજા નરક મેં ચૌરાસી હજાર વર્ષ કી સ્થિતિ મેં હૈં, અઢાઈ હજાર વર્ષ ગયે, ૨૫૦૦ વર્ષ ગયે ઔર સાઢે ઇકવાસી હજાર વર્ષ બાકી હૈં. બાદ મેં પહલે તીર્થંકર હોંગે. આગામી કાલ મેં જગતગુરુ ત્રિલોકનાથ જૈસે ‘મહાવીર’ ભગવાન હુએ, વૈસે હોંગે. એક સમ્યગ્દર્શન કા પ્રતાપ !! સમજ મેં આયા ? સમ્યગ્દર્શન ક્યા હૈ ઉસકી જગત કો ખબર નહીં. ઇસકે બિના જ્ઞાન ઔર વ્રત બિના અંક કે શૂન્ય હૈં. સમજ મેં આયા ? વહ તો પહલે કહા. સાતવી નરક કી (સ્થિતિ તોડકર) પહલી નરક મેં ચૌરાસી હજાર વર્ષ કી સ્થિતિ મેં ગયે. વહાં ભી આનંદ હૈ. બાહર મેં દુઃખ હૈ, અંદર મેં રાગ સે ભિન્ન આત્મા કા ભાન હૈ. નરક મેં ભી ! નરક મેં યાની નારકી આનંદ આનંદ કા વેદન કરતે હૈં. ઓ..હો..હો...! નરક મેં નારકીપને હોનેપર ભી સમ્યગ્દર્શિ કો આનંદરસ કા વેદન હૈ.

કહતે હૈં કિ, ‘યદિ સમ્યગ્દર્શન નહીં હુઆ તો યહ મનુષ્ય પર્યાય પુનઃ મિલના દુર્લભ હૈ.’ આહા..હા...! ભગવાનઆત્મા કો કહતે હૈં કિ, હે આત્મા ! દુનિયા કી બાત છોડ દે. દુનિયા દુનિયા મેં રહી. તેરે આત્મા કા ભાન કર લે નહીં તો એસા મનુષ્યદેહ પાના દુર્લભ.. દુર્લભ.. દુર્લભ હૈ. સમજ મેં આયા ? શાસ્ત્ર મેં તો બહુત દષ્ટાંત દિયે હૈં. ચિંતામણિ રત્ન. હાથ મેં હો ઔર વહ સમુદ્ર મેં ચલા જાયે. જાને કે બાદ વહ પાના મુશ્કિલ હૈ. રત્ન સમુદ્ર કે તલવે મેં ચલા ગયા, કહાં સે મિલેગા ? એસા મનુષ્યદેહ ફિર મિલના બહુત કઠિન હૈ. યદિ આત્મદર્શન નહીં કિયા તો તેરા સબ વ્યર્થ હૈ. પાંચ-પચાસ લાખ, કરોડ-દો કરોડ પૈદા કિયે હો યા ત્યાગી હોકર

વ્રત ઔર નિયમ ધારણ કિયે હો પરંતુ સમ્યગ્દર્શન બિના તેરા મનુષ્યદેહ વ્યર્થ હૈ. ઐસા કહતે હૈં, દેખો ! દેખો ! ‘દૌલતરામજી’ તીસરી ઢાલ કી અંતિમ ગાથા (મૈં ઐસા કહતે હૈં). ‘યહ (નર ભવ) મનુષ્ય પર્યાય પુનઃ મિલના દુર્લભ હૈ.’ થોડા ભાવાર્થ લિયા હૈ. ભાવાર્થ લિયા હૈ ના ?

ભાવાર્થ :- ‘યહ સમ્યગ્દર્શન હી...’ (મૂલ પુસ્તક મૈં) નીટે (ફૂટનોટ મૈં) લિખા હૈ.

સમ્યગ્દષ્ટિ જીવકો, નિશ્ચય કુગતિ ન હોય.

પૂર્વબંધ તે હોય તો સમ્યક્ દોષ ન કોય.

આત્મા સમ્યગ્દર્શન હુઆ, કદાચિત્ ઉસકો કુગતિ તો નહીં હોતી, પરંતુ પૂર્વ કા બંધ હો ગયા હો તો સમ્યક્ દોષ નહીં હોતા, ઉસે સમ્યગ્દર્શન મૈં દોષ લગતા નહીં. સમજ મૈં આયા ? આહા...હા...! ‘પરમાત્મ પ્રકાશ’ મૈં કહા હૈ, સમ્યગ્દર્શન સહિત નરક મૈં જાના અચ્છા હૈ, લેકિન મિથ્યાદષ્ટિ સહિત સ્વર્ગ મૈં જાના બુરા હૈ. સ્વર્ગ મૈં દેવ, દેવિયાં લાખો, કરોડો, અરબોં વર્ષ આત્મા કે સમ્યગ્દર્શન બિના મિથ્યાશ્રદ્ધા કરકે ચલા ભી ગયા (તો ભી) તેરા સ્વર્ગ દુઃખરૂપ હૈ. સમ્યગ્દર્શન-આત્મા કા ભાન કરકે નરક મૈં ગયા તો ભી વહાં સુખરૂપ હૈ. વહાં સે નિકલકર ‘શ્રેણિક’ રાજા તીર્થકર હોંગે. સમજ મૈં આયા ? ‘શ્રેણિક’ રાજા ઉસી ભવ મૈં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરકે મોક્ષ મૈં જાયેંગે. નરક સે સીધે નિકલકર, સીધે નિકલકર તીર્થકર હોંગે. તીન લેકર તો પહલી નરક સે આયેંગે ઔર ક્ષાયિક સમકિત તો સાથ હૈ. ભાન.. ભાન.. ભાન.. (હૈ). રાગ નહીં, શરીર નહીં, દૌલત નહીં. યહ જન્મ હૈ વહ મેરા નહીં. માતા કે પેટ મૈં આયા વહ જન્મ મેરા નહીં, માતા મેરી નહીં હૈ. મૈં તો આનંદકંદ શુદ્ધ ચૈતન્ય હૂં. માતા કે પેટ મૈં આયેંગે તો ભી ઐસા ભાન રહેગા. આહા...હા...! સમજ મૈં આયા ?

‘સમ્યગ્દર્શન હી મોક્ષરૂપી મહલ મૈં પહુંચને કી પ્રથમ સીઢી હૈ. ઇસકે બિના જ્ઞાન ઔર ચારિત્ર સમ્યક્પને કો પ્રાપ્ત નહીં હોતે અર્થાત્ જબ તક સમ્યગ્દર્શન ન હો તબ તક જ્ઞાન વહ મિથ્યાજ્ઞાન...’ દેખો ! સમજ મૈં આયા ? સર્વજ્ઞ ભગવાન ને કહા ઐસા આત્મા. પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થકરદેવ ભગવાન ને ઐસે અનંત આત્મા દેખે હૈં. ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વર કહતે હૈં, વર્તમાન મૈં ભી મહાવિદેહ ક્ષેત્ર મૈં

‘સીમંધર’ પરમેશ્વર મનુષ્યદેહ મેં બિરાજમાન હેં. એક કરોડ પૂર્વ કા આયુષ્ય હૈ, પાંચસો ધનુષ કા ઊંચા દેહ હૈ. દો હજાર હાથ ઊંચા. મહાવિદેહક્ષેત્ર મેં ભગવાન બિરાજતે હેં. ઇસ જમીનપર મહાવિદેહ ક્ષેત્ર મેં મનુષ્યદેહ મેં બિરાજતે હેં. મહાવિદેહ ક્ષેત્ર દૂર હૈ. મહાવિદેહ ક્ષેત્ર દૂર હૈ, બહુત દૂર હૈ. યહ ભરત ક્ષેત્ર હૈ ના ? ઉસસે બહુત દૂર હૈ. જમીન પર હૈ, બહુત દૂર હૈ, હજારો જોજન દૂર હૈ. વહાં ભગવાન વર્તમાન મેં બિરાજતે હેં. ‘સીમંધર’ તીર્થંકરદેવ. હમો અરિહંતાણં પદ મેં બિરાજતે હેં. ચૌબીસ તીર્થંકર હમો સિદ્ધાણં મેં બિરાજતે હેં. ચૌબીસ તીર્થંકર તો સિદ્ધપદ મેં હૈ, સિદ્ધ મેં બિરાજતે હેં, ઉનકો શરીર નહીં હૈ. યહાં થે તબ શરીર થા. અબ સિદ્ધ હો ગયે. ભગવાન બિરાજતે હેં તો શરીર હૈ, વાણી ભી હૈ, ઉપદેશ હોતા હૈ, સૌ-સૌ ઇન્દ્ર કી ઉપસ્થિતિ હૈ, સમવસરણ મેં હયાતી હૈ. ભગવાન કી દિવ્યધ્વનિ ઔંકાર નિકલતા હૈ ઔર વર્તમાન મનુષ્યક્ષેત્ર મેં ઇન્દ્રો આદિ કો સુનાતે હેં. સમજ મેં આયા ? વે ભગવાન કહતે હેં કિ, ભાઈ ! ભગવાન ને કહા વહી સબ જ્ઞાનિ કહતે હેં.

‘ઇસકે બિના જ્ઞાન ઔર ચારિત્ર સમ્યક્પને કો પ્રાપ્ત નહીં હોતે અર્થાત્ જબ તક સમ્યગ્દર્શન ન હો તબ તક જ્ઞાન વહ મિથ્યાજ્ઞાન...’ હૈ. આહા..હા...! શાસ્ત્ર કા પઢના, ગ્યારહ અંગ કા પઢના, નવ પૂર્વ કા પઢના, સબ આત્મદર્શન શુદ્ધ શ્રદ્ધા-જ્ઞાન, આનંદ કી અંતર પ્રતીત, ભાન બિના વહ સબ જ્ઞાન મિથ્યાજ્ઞાન હૈ. હૈ ના ? ‘ઔર ચારિત્ર વહ મિથ્યાચારિત્ર કહલાતા હૈ.’ આત્મા જ્ઞાતા-દૃષ્ટા કા અનુભવ અંતર દૃષ્ટિ બિના બાહર કી ક્રિયાકાંડ મિથ્યાચારિત્ર કહલાતા હૈ. વહ ચારિત્ર સમ્યક્ હૈ નહીં. ‘સમ્યગ્જ્ઞાન તથા સમ્યક્ચારિત્ર નહીં કહલાતે.’ અસ્તિ-નાસ્તિ કી હૈ.

આત્મદર્શન અનુભવ બિના, આત્મજ્ઞાન જ્ઞાતા-દૃષ્ટા કે અનુભવ બિના જો કોઈ ક્રિયાકાંડ હોતી હૈ ઉસકો ભગવાન ચારિત્ર કહતે નહીં. ‘ઇસલિયે પ્રત્યેક આત્માર્થી કો...’ પ્રત્યેક આત્માર્થી કો, પ્રત્યેક જીવ કો-આત્માર્થી કો ‘ઐસા પવિત્ર સમ્યગ્દર્શન અવશ્ય ધારણ કરના ચાહિયે. પંડિત દૌલતરામજી અપને આત્મા કો સંબોધન કરકે કહતે હેં કિ-હે વિવેકી આત્મા !’ દેખો ! સયાના કહા હૈ ના ? સયાના. ‘હે વિવેકી આત્મા ! તૂ ઐસે પવિત્ર સમ્યગ્દર્શન કે સ્વરૂપ કો સ્વયં સુનકર...’ સ્વયં સુનકર. કોઈ સુનાયે ઐસા નહીં, તૂ સ્વયં સુનકર, ઐસા કહતે હેં.

મુમુક્ષુ :- કોઈ સુનાનેવાલે હો તો સુને ના ?

ઉત્તર :- કહતે હેં કિ, ધર્માત્મા જ્ઞાની કે પાસ આત્મા કે સમ્યગ્દર્શન કા સ્વરૂપ સ્વયં સુનકર, તુ સુનકર. દૂસરે ને કહા ઔર દૂસરે ને (સુન) લિયા, ઐસા નહીં. ‘સ્વયં સુનકર અન્ય અનુભવી જ્ઞાનિયોં સે પ્રાપ્ત કરને મેં...’ પ્રાપ્ત કરને મેં ‘સાવધાન હો;...’ દો બાત કહી હે. દો શબ્દ હેં ના ? સુન, સમજ ઔર સાવધાન હો (ઐસે) તીન શબ્દ હેં ના ? બહુત થોડે શબ્દ મેં બહુત ભર દિયા હે. સમજ મેં આયા ?

‘અપને અમૂલ્ય મનુષ્યજીવન કો વ્યર્થ ન ગંવા.’ મનુષ્યદેહ કીમત સે નહીં મિલતા. એક અબજ રૂપયા દેને સે ઐસી આંખ મિલતી હે ? એક નખ કા ટુકડા ભી કરોડ રૂપયા દે તો નયા નહીં મિલતા. અનંતકાલ મેં ઐસા દેહ મિલા, યદિ આત્મા કા ભાન નહીં કિયા તો વ્યર્થ હે, ઐસા કહતે હેં. ઓ..હો..હો...!

મુમુક્ષુ :- રૂપયે નહીં મિલે તો વ્યર્થ હે.

ઉત્તર :- રૂપયા તો બહુત મિલા હે, ધૂલ મેં ક્યા હે ? ભાઈ ! ઉનકે પાસ રૂપયે હેં. પુત્ર કે પાસ દો કરોડ રૂપયે હેં. કામ નહીં આતે ? ક્યા હે ? સમજ મેં આયા ? ઉસકે પુત્ર કે પાસ દો કરોડ હેં.

મુમુક્ષુ :- ઉસે ક્યા કામ આતે હેં ?

ઉત્તર :- બાપ તો કહલાતા હે ના ? પિતા તો કહને મેં આતા હે યા નહીં ? ભલે હી પુત્ર પૈસા નહીં દેતા હો.

મુમુક્ષુ :- તીન-ચાર સાલ સે છોડ દિયા હે.

ઉત્તર :- છોડ દિયા તો ક્યા કરે ? પહલે સે છોડ દિયા હે, લિખકર દિયા હે, તુમ અલગ ઔર હમ અલગ. વૈસે ભી ભિન્ન હી હે, એક કૌન હે ? કલ્પના કી કલ્પના હે. ધૂલ મેં હે ક્યા ? પાંચ કરોડ હો યા દસ કરોડ હો, મિટ્ટી-ધૂલ હે. આત્મા કો કહાં કામ આતી હે ? આત્મા કે સુખ મેં વહ ચીજ કહાં મદદ કરતી હે ? વહ તો મિટ્ટી હે, ધૂલ હે, અજીવતત્ત્વ હે. અજીવ મેં સુખ હે ? અજીવ ધૂલ મેં સુખ હે ? એ..ઈ...!

મુમુક્ષુ :- લડકે કો બડા કિયા.

ઉત્તર :- લડકે કો બડા ક્રિયા ? ધૂલ મેં ભી બડા નહીં ક્રિયા. વહ તો ઉસકે આયુષ્ય કે કારણ બડા હુઆ હૈ. સમજ મેં આયા ?

કહતે હૈં, અરે...! ‘અમૂલ્ય મનુષ્યજીવન કો વ્યર્થ ન ગંવા. ઇસ જન્મ મેં હી યદિ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત નહીં ક્રિયા તો ફિર મનુષ્યપર્યાય આદિ અચ્છે યોગ પુનઃ પુનઃ પ્રાપ્ત નહીં હોતે.’ મનુષ્યદેહ વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ કી યથાર્થ વાણી.. સમજ મેં આયા ? ઐસા પ્રાપ્ત હોના અનંતકાલ મેં મહામુશ્કિલ હૈ. તીસરી ઢાલ (સમાપ્ત) હુઇ. સાંરાશ મેં હૈ વહ સબ આ ગયા હૈ. ચૌથી ઢાલ લો, ચૌથી.

ચોથી ઢાળ

સમ્યગ્જ્ઞાનનું લક્ષણ અને તેનો સમય

(દોહા)

સમ્યક્ શ્રદ્ધા ધારિ પુનિ, સેવહુ સમ્યગ્જ્ઞાન;
સ્વ-પર અર્થ બહુ ધર્મજીત, જો પ્રગટાવન ભાન. ૧.

અન્વયાર્થ :- (સમ્યક્ શ્રદ્ધા) સમ્યગ્દર્શન (ધારિ) ધારણ કરીને (પુનિ) વળી (સમ્યગ્જ્ઞાન) સમ્યગ્જ્ઞાન (સેવહુ) સેવો [જે સમ્યગ્જ્ઞાન] (બહુ ધર્મજીત) અનેક ધર્માત્મક (સ્વ-પર અર્થ) પોતાનું અને બીજા પદાર્થોનું (પ્રગટાવન) જ્ઞાન કરાવવામાં (ભાન) સૂર્ય સમાન છે.

ભાવાર્થ :- સમ્યગ્દર્શન સહિત સમ્યગ્જ્ઞાન દઢ કરવું જોઈએ. જેવી રીતે સૂર્ય બધા પદાર્થોને અને પોતે પોતાને જેમ છે તેમ બતાવે છે તેવી રીતે જે અનેક ધર્મયુક્ત પોતે પોતાને (આત્માને) અને પદાર્થોને* જેમ છે તેમ બતાવે છે તે સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાય છે.

‘સમ્યગ્જ્ઞાન કા લક્ષણ ઔર ઉસકા સમય.’ સમજ મેં આયા ? સમ્યગ્દર્શન કી વ્યાખ્યા કહી. અબ ચૌથી ઢાલ મેં સમ્યગ્જ્ઞાન કી વ્યાખ્યા ચલતી હૈ. સમ્યગ્દર્શન કે સાથ હી સમ્યગ્જ્ઞાન હોતા હૈ. લેકિન સમ્યગ્દર્શન કે સાથ સમ્યગ્જ્ઞાન કા વિશેષ આરાધન કરના કિ જિસસે જ્ઞાન કી બહુત નિર્મલતા હો. ઇસલિયે દર્શન કે બાદ યહાં જ્ઞાન કા અધિકાર લિયા હૈ. મોક્ષમાર્ગ મેં ભી ત્રીન લિયે હેં ન ? ‘સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ.’ ‘ઉમાસ્વામી’.

દો હજાર વર્ષ પહલે ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ મહારાજ દિગંબર સંત પ્રભુ થે, મહાન મુનિ

*સ્વાપૂર્વાર્થવ્યદસાયાત્મકં જ્ઞાનં પ્રમાણમ્ (પ્રમેયરત્ન સૂત્ર-૧)

થે. વે ભગવાન કે પાસ ગયે થે. ‘કુંદકુંદાર્યા’ દો હજાર વર્ષ પહલે ‘વંદેવાસ’ હૈ ના ? ‘વંદેવાસ’ ગાંવ હૈ. વહાં સે પાંચ મિલ ‘પોન્નુર હિલ’ હૈ, ‘મદ્રાસ’. વહાં દિગંબર મુનિ દો હજાર વર્ષ પહલે રહતે થે. વહાં સે ભગવાન કે પાસ ગયે. ‘સીમંધર’ ભગવાન અભી બિરાજતે હૈં, ઉસ સમય ભી બિરાજતે થે. બહુત બડા આયુષ્ય હૈ ના ? વહાં ગયે થે, આઠ દિન રહે થે ઔર વહાં સે આકર ‘સમયસાર’, ‘પ્રવચનસાર’, ‘નિયમસાર’ તાડપત્ર મેં લિખે હૈં. મહાસંત ! ‘પોન્નુર હિલ’, ‘મદ્રાસ’ સે ૮૦ માઈલ દૂર હૈ. પર્વત હૈ. હમ દો બાર ગયે હૈં, પૂરા સંઘ સાથ મેં થા. ‘કુંદકુંદાર્યા’ ને ભગવાન કે પાસ (સુનકર) યહાં શાસ્ત્ર બનાયે. વે કહતે હૈં કિ, સમ્યગ્દર્શન હોને કે બાદ સમ્યગ્જ્ઞાન કા આરાધન કરના ચાહિયે.

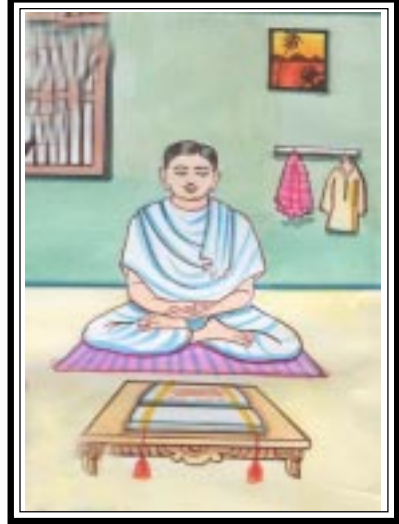
(દોહા)

સમ્યક્ શ્રદ્ધા ધારિ પુનિ, સેવહુ સમ્યગ્જ્ઞાન;

સ્વ-પર અર્થ બહુ ધર્મજુત, જો પ્રગટાવન ભાન. ૧.

પ્રગટાવન સૂર્ય હૈ. સચ્ચે આત્મદર્શનપૂર્વક જ્ઞાન કા ભાનુ સૂર્ય હૈ. અંતર સૂર્ય ચૈતન્ય ભગવાન. અનંત ધર્મયુક્ત, ઐસા લેગો. દેખો ! ‘સમ્યગ્દર્શન ધારણ કરકે...’ પહલે સમ્યગ્દર્શન બાદ મેં જ્ઞાન, હાં ! સમ્યગ્દર્શન ન હો ઔર માત્ર જ્ઞાન કો સમ્યગ્જ્ઞાન કહતે નહીં.

‘(બહુ ધર્મજુત) અનેક ધર્માત્મક...’ કહતે હૈં કિ, જ્ઞાન મેં અનેક ધર્મયુક્ત આત્મા ઔર અનેક સ્વભાવયુક્ત જડ, ઉસકા જ્ઞાનસૂર્ય મેં ભાન હોતા હૈ. અનંત ધર્મયુક્ત આત્મા, અનંત ગુણ(સ્વરૂપ) આત્મા. ભગવાનઆત્મા જિતને સિદ્ધ મેં અનંત ગુણ પ્રગટ હુએ વે સબ અનંત ગુણ યહાં આત્મા મેં હૈં. ઐસે અનંત ગુણ કા જ્ઞાન-બોધ કરાતે હૈં. વિશેષ લેના હૈ ના ? ભાઈ ! દર્શન અભેદ થા ના ? વિસ્તાર કરતે હૈં. જ્ઞાન સ્વપરપ્રકાશક (હૈ), ઐસે લેના હૈ ના ? દેખો !

‘સમ્યગ્જ્ઞાન કા સેવન કરો;...’ ક્યો ? ‘(જો સમ્યગ્જ્ઞાન) અનેક ધર્માત્મક (સ્વ-પર અર્થ) અપના ઔર દૂસરે પદાર્થો કા જ્ઞાન કરાને મેં સૂર્ય કે સમાન હૈ.’ ક્યા કહતે હૈં ? સમ્યગ્દર્શન મેં તો અપને આત્મા કી પ્રતીતિ હોતી હૈ, ઉસમેં ભેદ નહીં હોતા. મેં આત્મા હૂં, ઉસમેં આનંદ હૈ, ઉસમેં જ્ઞાન હૈ એસા ભેદ સમ્યગ્દર્શન મેં નહીં હોતા. સમજ મેં આયા ? આહા...હા...! સમ્યગ્દર્શન મેં અખંડાનંદ ભગવાનઆત્મા અનંત ગુણરૂપ એકસ્વરૂપ, અનંત ગુણરૂપ એકરૂપ (હૈ) એસી અંતર મેં નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ હોની, ઉસમેં ભેદ નહીં આતા કિ, યહ જ્ઞાન હૈ, યહ આત્મા હૈ ઔર યહ આનંદ હૈ, ઔર યહ આત્મા હૈ, એસા ભેદ નહીં. એસી અંતર પ્રતીતિ કો સમ્યગ્દર્શન કહતે હૈં. આહા...!

સમ્યગ્જ્ઞાન આત્મા મેં અનંત ગુણ હૈં, એસા સમ્યગ્જ્ઞાન જનાતા હૈ. સમજ મેં આયા ? સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ને એક આત્મા મેં અનંત ગુણ દેખે હૈં. કહા થા ના ? બહુત બાર કહતે હૈં. આકાશ કે પ્રદેશ હૈં ના ? આકાશ કે પ્રદેશ. અમાપ અમાપ આકાશ હૈ ના ? લોક કે બાહર ચારોં ઓર (આકાશ હૈ). અમાપ અનંત પ્રદેશ. અનંત પ્રદેશ સે (અનંતગુને) ગુણ એક આત્મા મેં હૈં. ભગવાન જાને, અપને કો પતા નહીં, અપને તો આત્મા કો માનો. એસા કહતે હૈં કિ, (એસા માનના ઉસે) માનના નહીં કહતે. જિસે આત્મદષ્ટિ હુઈ ઉસકે જ્ઞાન મેં આત્મા અનંતગુણમય હૈ એસા ઉસકા ભાન હોતા હૈ. એક ગુણ (હૈ), એસા નહીં. એક આનંદમય હૈ, એસા નહીં. અનંત ગુણ હૈં. આહા...હા...! સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર કે અલાવા, વીતરાગ તીર્થંકરદેવ કે અલાવા. બરાબર હિન્દી નહીં આતી, શબ્દ મેં થોડા ફર્ક પડ જાતા હૈ. ભગવાન કે અલાવા યહ બાત દુનિયા મેં, ઓર કહીં નહીં હૈ. પરમેશ્વર વીતરાગ તીર્થંકરદેવ કે કથન કે અલાવા યહ બાત ત્રીનકાલ ત્રીનલોક મેં અન્યત્ર કહીં દૂસરે મેં હોતી નહીં. સમજ મેં આયા ?

ઇસલિયે ‘દૌલતરામજી’ કહતે હૈં કિ, સમ્યગ્જ્ઞાન... કેસે લિખા હૈ, દેખા ના ! ‘(બહુ ધર્મજુત)...’ સમજ મેં આયા ? ‘અનેક ધર્માત્મક અપના ઔર દૂસરે પદાર્થો કા જ્ઞાન કરાને મેં સૂર્ય કે સમાન હૈ.’ સમજ મેં આયા ? જો જ્ઞાન દર્શન-પ્રતીતિ હુઈ ઉસમેં યહ અનંત ગુણમય આત્મા હૈ (એસા ભાન હુઆ). એક એક જ્ઞાન મેં

અનંત પર્યાય હોને કી તાકત છે. એક એક ગુણ મેં અનંતી સામર્થ્યતા છે. એક એક જ્ઞાનગુણ મેં અનંત પર્યાય જો કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન હોતા છે, કેવલજ્ઞાન, એસે કેવલજ્ઞાન કી જો અનંતી પર્યાય હેં, વહ જ્ઞાનગુણ મેં પડી હેં. એસા-એસા અનંત ગુણમય આત્મા છે, એસા સમ્યગ્જ્ઞાન જ્ઞાન કરાતા છે. સમજ મેં આયા ? અજ્ઞાની કહતે હેં કિ, એક આત્મા કરો, આત્મ કરો. લેકિન આત્મા ક્યા ? આત્મા છે કૌન ? ઔર ઉસમેં ગુણ કિતને હેં ? જિતને ગુણ હેં ઉતની ઉસકી પર્યાય હોતી હેં, અવસ્થા હોતી હેં. એસા ભાન હુએ બિના ઉસકા સમ્યગ્જ્ઞાન હોતા નહીં. સમજ મેં આયા ? અચ્છી બાત કહી છે, દેખો ! યહાં લિખા છે.

‘સ્વ-પર અર્થ બહુ ધર્મજુત, જો પ્રગટાવન ભાન.’ આહા...હા...! યહ વાચાજ્ઞાન કી બાત નહીં છે. અંતરજ્ઞાન જિસે સમ્યગ્જ્ઞાન કહતે હેં, જો દર્શનપૂર્વક હુઆ તો વહ જ્ઞાન આત્મા મેં અનંત ગુણ હેં, એસા બતાતા છે ઔર વહ જ્ઞાન પરમાણુ આદિ અનંત જડ પદાર્થ હેં ઉસમેં ભી અનંત ગુણ હેં, એસા વહ જ્ઞાન બતાતા છે. એક એક જડ પરમાણુ હેં, યહ મિટ્ટી છે ના ? બહુત રજકણ ઇકઠે હુએ હેં. જડ છે, મિટ્ટી-ધૂલ છે. એક-એક પરમાણુ મેં.. એક-એક કહતે હેં, ક્યા કહતે હેં ? પ્રત્યેક પરમાણુ મેં અનંત ગુણ હેં, અનંતાનંત. જિતને જીવ મેં હેં, ઉતને ઉસમેં હેં. ઇસમેં જ્ઞાન ઔર આનંદ છે, એસા ઉસમેં નહીં છે, લેકિન સંખ્યા સે ઇતને હેં. ઇતને ગુણ કો સમ્યગ્જ્ઞાન બતાતા છે, એસા કહતે હેં. આહા...હા...! સમજ મેં આયા ?

મુમુક્ષુ :- ઉસકા નામ જ્ઞાન કહતે હેં ?

ઉત્તર :- ઉસકા નામ જ્ઞાન. આહા...! જ્ઞાન હો ગયા, લેકિન ક્યા જ્ઞાન હુઆ ? અંદર કુછ જાનને મેં આતા થા. લાલ-પીલા દિખતા થા. ધ્યાન.. ધ્યાન.. ધ્યાન.. કિસકા ધ્યાન ? ખરગોશ કે સિંગ ? ખરગોશ હોતા છે ના ? ઉસે સિંગ નહીં હોતે. એસે આત્મા ક્યા ચીજ છે ? એક સમય મેં અનંતગુણમય અનંત ધર્મસ્વભાવ ઔર અનંતી પર્યાયમય એસા જ્ઞાન નહીં હુઆ તો ઉસે જ્ઞાન હી નહીં કહતે. સમજ મેં આયા ? દેખો !

અસ્તિત્વ, વસ્તુત્વ, પ્રમેયત્વ, પ્રભુત્વ, સ્વચ્છતા એસે અનંત ગુણ, સંખ્યા સે અનંત ગુણ. દ્રવ્ય એક, ગુણ અનંત. દ્રવ્ય એક-વસ્તુ એક, ગુણ અનંત. કિતને અનંત ?

કિ, આકાશ કે પ્રદેશ સે અનંતગુને. ઐસે-ઐસે અનંત ગુણ પરમાણુ મેં હેં. સમ્યગ્જ્ઞાન અપને અનંત ગુણ કા ઔર પરમાણુ કે અનંત ગુણ કા બોધ કરાતા હે. સમજ મેં આયા ? ઓ...હો...હો...! ‘અનેક ધર્માત્મક (સ્વ-પર અર્થ) અપના ઔર દૂસરે પદાર્થો કા જ્ઞાન કરાને મેં સૂર્ય સમાન હે.’ ચૈતન્ય કા અંદર જ્ઞાન સ્વ કા ઔર પર કા સૂર્ય સમાન હે. બાહર કા સૂર્ય તો ધૂલ હે.

ભાવાર્થ :- ‘સમ્યગ્દર્શન સહિત સમ્યગ્જ્ઞાન કો દઢ કરના ચાહિયે.’ સમ્યગ્દર્શન સહિત, હાં ! ઉસકે બિના જ્ઞાન હોતા નહીં. ‘સમ્યગ્જ્ઞાન કો દઢ કરના ચાહિયે. જિસ પ્રકાર સૂર્ય સમસ્ત પદાર્થો કો તથા સ્વયં અપને કો યથાવત્ દર્શાતા હે,...’ દેખો ! સૂર્ય અપને કો દિખાતા હે, સૂર્ય પર કો દિખાતા હે. ‘ઉસીપ્રકાર જો અનેક ધર્મયુક્ત સ્વયં અપને કો...’ અનેક ગુણયુક્ત અપને કો ઔર અનેક ગુણયુક્ત પરપદાર્થો કો ‘જ્યોં કા ત્યોં બતલાતા હે ઉસે સમ્યગ્જ્ઞાન કહતે હેં.’ આહા...હા...! અભેદ દષ્ટિપૂર્વક જ્ઞાન મેં સબ ભેદ જાનને મેં આતે હેં. સ્વ-પર કા ભેદ, રાગ કો જાનના, પુણ્ય કો જાનના, પુણ્ય હે, રાગ હે, પુણ્ય કો જાનના. જ્ઞાન જાનતા હે કિ, યહ પુણ્ય હે, પાપ હે. આત્મા મેં અનંત ગુણ હેં, પર મેં અનંત ગુણ હેં. ઐસા સમ્યગ્જ્ઞાન દર્શનપૂર્વક હોતા હે ઉસકો સમ્યગ્જ્ઞાન-મોક્ષ કે માર્ગ કા દૂસરા ભાગ કહતે હેં. પહલા સમ્યગ્દર્શન, બાદ મેં સમ્યગ્જ્ઞાન. ઉસકી વિશેષ બાત કહુંગે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)

